

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Ottende Afdeling)

24. januar 2018*

»Præjudiciel forelæggelse – samordning af de administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om virksomhed som læge – direktiv 75/363/EØF og 82/76/EØF – speciallægeuddannelse – aflønning med et passende beløb – anvendelse af direktiv 82/76/EØF på uddannelser, der er påbegyndt inden udløbet af medlemsstaternes frist for gennemførelse af dette direktiv og afsluttet efter denne dato«

I de forenede sager C-616/16 og C-617/16,

angående anmodninger om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Corte suprema di cassazione (kassationsdomstol, Italien) ved afgørelser af 5. juli 2016, indgået til Domstolen den 28. november 2016, i sagerne

Presidenza del Consiglio dei Ministri,

Università degli Studi di Palermo,

Ministero della Salute,

Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca,

Ministero del Tesoro

mod

Gianni Pantuso,

Angelo Tralongo,

Maria Michela D'Alessandro,

Nello Grassi,

Carmela Amato (sag C-616/16),

Giovanna Castellano,

Maria Concetta Pandolfo,

Antonio Marletta,

Vito Mannino,

* Processprog: italiensk.

Olga Gagliardo,

Emilio Nardi,

Maria Catania,

Massimo Gallucci,

Giovanna Pischedda,

Giambattista Gagliardo (sag C-617/16),

har

DOMSTOLEN (Ottende Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, J. Malenovský, og dommerne M. Safjan (refererende dommer) og M. Vilaras,

generaladvokat: Y. Bot,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Giovanna Castellano m.fl. ved avvocati F. Mazzarella og G. Mazzarella,
- den italienske regering ved G. Palmieri, som befuldmægtiget, bistået af avvocati dello Stato G. Pignatone og B. Tidore,
- Europa-Kommissionen ved H. Støvlbæk og L. Malferrari, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningerne om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af Rådets direktiv 75/363/EØF af 16. juni 1975 om samordning af de administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om virksomhed som læge (EFT 1975, L 167, s. 14), som ændret ved Rådets direktiv 82/76/EØF af 26. januar 1982 (EFT 1982, L 43, s. 21) (herefter »det ændrede direktiv 75/363«).
- 2 Disse anmodninger er blevet indgivet i forbindelse med sager mellem på den ene side Presidenza del Consiglio dei Ministri (statsministeriet, Italien), Università degli Studi di Palermo (universitetet i Palermo, Italien), Ministero della Salute (sundhedsministeriet, Italien), Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca (ministeriet for uddannelse, universiteter og forskning, Italien) og Ministero del Tesoro (finansministeriet, Italien) og på den anden side en række speciallæger

vedrørende, principalt, aflønning af de sidstnævnte med et passende beløb som omhandlet i bilaget til det ændrede direktiv 75/363 eller, subsidiært, erstatning for det tab, som disse har lidt, fordi direktiv 82/76 ikke er blevet gennemført korrekt og inden for den fastsatte frist.

Retsforskrifter

EU-retten

Direktiv 75/363

3 Artikel 2, stk. 1, i direktiv 75/363 fastsatte:

»Medlemsstaterne drager omsorg for, at den uddannelse, der fører til erhvervelsen af et eksamensbevis, certifikat eller andet kvalifikationsbevis for speciallæger, mindst opfylder følgende betingelser:

- a) [D]en forudsætter gennemførelse og godkendelse af seks års studier inden for rammerne af den i artikel 1 omhandlede uddannelsescyklus.
- b) [D]en omfatter en teoretisk og praktisk undervisning.
- c) [D]en følges på heltidsbasis under tilsyn af de kompetente myndigheder eller organer.
- d) [D]en finder sted på et universitet, på et universitetssygehus eller i givet fald i en anden institution inden for sundhedsområdet, der er godkendt til dette formål af de kompetente myndigheder eller organer.
- e) [D]en omfatter speciallægekandidatens personlige deltagelse i de pågældende forvaltningers virksomhed og ansvar.«

4 Dette direktivs artikel 3 bestemte:

»1. Med forbehold af princippet om heltidsuddannelse, der er indeholdt i artikel 2, stk. 1, litra c), og så længe Rådet ikke har truffet sine afgørelser i overensstemmelse med stk. 3, kan medlemsstaterne give tilladelse til speciallægeuddannelse på deltidsbasis på de af de kompetente nationale myndigheder godkendte betingelser, såfremt en heltidsuddannelse som følge af berettigede omstændigheder ikke vil være gennemførlig.

2. Den samlede varighed af speciallægeuddannelsen må ikke afkortes i medfør af stk. 1. Uddannelsesniveaueet må ikke sænkes, hverken fordi der er tale om en deltidsuddannelse eller på grund af udøvelse af lønnet privat erhvervsvirksomhed.

3. Senest fire år efter meddelelsen af dette direktiv skal Rådet – på grundlag af en fornyet undersøgelse af situationen og efter forslag fra Kommissionen samt under hensyntagen til, at der fortsat skal være mulighed for deltidsuddannelse under visse omstændigheder, der skal behandles for hvert speciale – træffe afgørelse om, hvorvidt bestemmelserne i stk. 1 og 2 skal bibeholdes eller ændres.«

5 Det nævnte direktivs artikel 7 havde følgende ordlyd:

»Som overgangsforanstaltning og uanset artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3 kan de medlemsstater, hvis administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser på det tidspunkt, hvor direktivet meddeles, hjemler en form for speciallægeuddannelse på deltidsbasis, fortsat anvende disse bestemmelser på

kandidater, som har påbegyndt deres speciallægeuddannelse ikke senere end fire år efter meddelelsen af dette direktiv. Denne periode kan forlænges, såfremt Rådet ikke har truffet nogen afgørelse i henhold til artikel 3, stk. 3.«

- 6 Direktiv 75/363 blev meddelt medlemsstaterne den 20. juni 1976.

Direktiv 82/76

- 7 I henhold til artikel 9, stk. 1, i direktiv 82/76 affattes artikel 2, stk. 1, litra c), i direktiv 75/363 således:
- »c) [D]en følges på heltidsbasis under tilsyn af de kompetente myndigheder eller organer i overensstemmelse med punkt 1 i bilaget.«
- 8 I henhold til artikel 10 i direktiv 82/76 affattes artikel 3 i direktiv 75/363 således:
- »1. Med forbehold af princippet om heltidsuddannelse, der er indeholdt i artikel 2, stk. 1, litra c), og så længe Rådet ikke har truffet sine afgørelser i overensstemmelse med stk. 3, kan medlemsstaterne give tilladelse til speciallægeuddannelse på deltidsbasis på de af de kompetente nationale myndigheder godkendte betingelser, såfremt en heltidsuddannelse som følge af berettigede personlige forhold ikke vil være gennemførlig.
2. Deltidsuddannelsen skal tilrettelægges i overensstemmelse med punkt 2 i bilaget, og uddannelsesniveaet skal kvalitativt svare til det niveau, der opnås ved uddannelse på heltidsbasis. Dette niveau må ikke sænkes, hverken fordi der er tale om en deltidsuddannelse, eller fordi der udøves lønnet privat erhvervsvirksomhed.
- Den samlede varighed af speciallægeuddannelsen må ikke afkortes som følge af, at den foregår på deltidsbasis.
3. Rådet træffer senest den 25. januar 1989 afgørelse om, hvorvidt stk. 1 og 2 skal bibeholdes eller ændres på grundlag af en fornyet undersøgelse af situationen og efter forslag fra Kommissionen samt under hensyntagen til, at der fortsat skal være mulighed for deltidsuddannelse under visse omstændigheder, der skal undersøges for hvert speciale.«
- 9 I henhold til artikel 12 i direktiv 82/76 affattes artikel 7 i direktiv 75/363 således:
- »Som overgangsforanstaltning og uanset artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3 kan de medlemsstater, hvis love eller administrative bestemmelser på det tidspunkt, hvor [direktiv 75/363] meddeltes, hjemlede en form for speciallægeuddannelse på deltidsbasis, fortsat anvende disse bestemmelser på kandidater, som har begyndt deres speciallægeuddannelse senest den 31. december 1983.
- For kandidater, for hvem stk. 1 gælder, kan enhver medlemsstat, der er værtsland, kræve, at deres eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser skal være ledsaget af en attestations af, at de pågældende kandidater i løbet af de fem år, der går forud for attestationsens udstedelse, faktisk og retmæssigt har udøvet de pågældende former for speciallægevirksomhed i mindst tre på hinanden følgende år.«
- 10 Artikel 13 i direktiv 82/76 tilføjer et bilag til direktiv 75/363 med overskriften »Karakteristiske træk ved speciallægeuddannelsen på heltids- og deltidsbasis«. Dette bilag fastsatte:

»1. *Speciallægeuddannelse på heltidsbasis* Denne uddannelse finder sted under arbejde i bestemte stillinger, der er anerkendt af de kompetente myndigheder. Uddannelsen indebærer, at den pågældende læge deltager i samtlige lægelige aktiviteter, herunder vagter, i den afdeling, hvor uddannelsen foregår,

således at han igennem hele arbejdsugen året igennem anvender hele sin arbejdsindsats på denne praktiske og teoretiske uddannelse på de af de kompetente myndigheder fastsatte betingelser. Stillingen aflønnes derfor med et passende beløb. Uddannelsen kan afbrydes af visse grunde, såsom militærtjeneste, tjenesterejser med videnskabeligt sigte, graviditet og sygdom. Uddannelsens samlede varighed kan ikke nedsættes på grund af sådanne afbrydelser.

2. Speciallægeuddannelse på deltidsbasis Kravene er de samme som ved heltidsuddannelsen, og den eneste forskel mellem de to former for uddannelse er, at det ved deltidsuddannelsen er muligt at begrænse deltagelsen i de lægelige aktiviteter til mindst halvdelen af den i punkt 1, andet afsnit, fastsatte periode. De kompetente myndigheder sørger for, at speciallægeuddannelsen på deltidsbasis svarer til heltidsuddannelsen både hvad angår den samlede varighed og kvaliteten. Læger under specialuddannelse på deltidsbasis aflønnes derfor med et passende beløb.«

11 Artikel 14 i direktiv 82/76 bestemte:

»Speciallægeuddannelser på deltidsbases, der er begyndt før den 1. januar 1983 i henhold til artikel 3 i direktiv 75/363/EØF, kan fuldføres i overensstemmelse med denne artikel.«

12 Artikel 16 i direktiv 82/76 havde følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at efterkomme dette direktiv senest den 31. december 1982. De underretter straks Kommissionen herom.«

13 Direktiv 82/76 blev meddelt medlemsstaterne den 29. januar 1982 og trådte i kraft samme dag i overensstemmelse med artikel 191, stk. 2, i EØF-traktaten.

14 Det ændrede direktiv 75/363 blev ophævet den 15. april 1993 ved Rådets direktiv 93/16/EØF af 5. april 1993 om fremme af den frie bevægelighed for læger og gensidig anerkendelse af deres eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser (EFT 1993, L 165, s. 1), der selv blev ophævet ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/36/EF af 7. september 2005 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer (EUT 2005, L 255, s. 22).

Italiensk ret

15 Direktiv 82/76 blev gennemført i italiensk ret ved decreto legislativo n. 257 – Attuazione della direttiva n. 82/76/CEE del Consiglio del 26 gennaio 1982, recante modifica di precedenti direttive in tema di formazione dei medici specialisti, a norma dell'art. 6 della legge 29 dicembre 1990, n. 428 (lovdekret nr. 257 om gennemførelse af Rådets direktiv 82/76/EØF af 26.1.1982, der ændrer de tidligere direktiver på området for speciallægeuddannelser på grundlag af artikel 6 i den fællesskabsretlige lov af 29.12.1990, nr. 428) af 8. august 1991 (GURI nr. 191 af 16.8.1991, herefter »lovdekret nr. 257«). Dette lovdekret trådte i kraft 15 dage efter offentliggørelsen og er efterfølgende blevet erstattet af decreto legislativo n. 368 – Attuazione della direttiva 93/16/CEE in materia di libera circolazione dei medici e di reciproco riconoscimento dei loro diplomi, certificati ed altri titoli e delle direttive 97/50/CE, 98/21/CE, 98/63/CE e 99/46/CE che modificano la direttiva 93/16/CEE (lovdekret nr. 368 om gennemførelse af direktiv 93/16/EØF om fremme af den frie bevægelighed for læger og gensidig anerkendelse af deres eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser samt af direktiv 97/50/EF, 98/21/EF, 98/63/EF og 99/46/EF, som ændrer direktiv 93/16/EØF) af 17. august 1999 (almindeligt tillæg til GURI nr. 250 af 23.10.1999).

16 Artikel 8.2 i lovdekret nr. 257 fastsatte, at dets bestemmelser skulle finde anvendelse med virkning fra det akademiske år 1991/1992.

Tvisterne i hovedsagerne og de præjudicielle spørgsmål

- 17 De læger, der har anlagt de i hovedsagerne omhandlede sager, har gennemført en speciallægeuddannelse i Italien mellem 1982 og 1990.
- 18 Den 16. februar 2001 (sag C-617/16) og den 18. marts 2003 (sag C-616/16) anlagde de sag ved Tribunale di Palermo (retten i Palermo, Italien) mod Università degli Studi di Palermo, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, Ministero della Salute, Ministero del Tesoro og Presidenza del Consiglio dei Ministri.
- 19 Disse læger nedlagde principalt påstand om, at dette universitet og disse statsadministrationer skulle betale løn med et passende beløb som omhandlet i bilaget til det ændrede direktiv 75/363 på grundlag af de speciallægeuddannelser, som de havde gennemført. Subsidiært nedlagde de påstand om erstatning for de tab, de havde lidt som følge af den manglende korrekte gennemførelse inden for fristen af direktiv 82/76.
- 20 Ved domme af 27. april og 17. juni 2006 (sag C-616/16) samt af 30. april og 28. maj 2007 (sag C-617/16) frifandt Tribunale di Palermo (retten i Palermo) de sagsøgte for disse påstande.
- 21 Disse domme blev appelleret til Corte d'appello di Palermo (appeldomstolen i Palermo, Italien), der ved domme af 18. juli og 27. september 2012 (sag C-616/16) og af 10. oktober 2012 (sag C-617/16) pålagde Presidenza del Consiglio dei Ministri at betale hver af de berørte læger et beløb svarende til 11 103,82 EUR (sag C-616/16) og 6 713,93 EUR (sag C-617/16) med tillæg af lovbestemt renter.
- 22 Både Presidenza del Consiglio dei Ministri og visse andre parter i hovedsagerne har iværksat kassationsanke til prøvelse disse domme.
- 23 Den forelæggende ret har konstateret, at hovedsagerne vedrører vurderingen af, hvilken retlig ordning der skal finde anvendelse på de speciallægeuddannelser, der blev påbegyndt inden den 31. december 1982 og afsluttet efter denne dato.
- 24 Da afgørelsen af hovedsagerne afhænger af fortolkningen af det ændrede direktiv 75/363, har Corte suprema di cassazione (kassationsdomstolen, Italien) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål, der har identisk ordlyd i sagerne C-616/16 og C-617/16:
 - »1) Skal direktiv [75/363, som ændret,] fortolkes således, at dets anvendelsesområde også omfatter speciallægeuddannelser såvel på heltids- som på deltidsbasis, der allerede var påbegyndt og fortsatte efter den 31. december 1982, dvs. den frist i henhold til artikel 16 i direktiv [82/76], inden for hvilken medlemsstaterne skulle træffe foranstaltninger for at efterkomme direktivet?

Såfremt [det første] spørgsmål besvares bekræftende:

- 2) Skal bilaget til [direktiv 75/363], som blev tilføjet ved artikel 13 i direktiv [82/76], fortolkes således, at spørgsmålet om, hvorvidt pligten til aflønning med et passende beløb med hensyn til læger under speciallægeuddannelser, der allerede var påbegyndt den 31. december 1982, gælder, afhænger af opfyldelsen af pligten til at omorganisere uddannelserne eller sørge for, at de under alle omstændigheder er i overensstemmelse med bestemmelserne i de førnævnte direktiver?
- 3) Gælder pligten til aflønning med et passende beløb med hensyn til læger, der opnåede specialistbeviser ved uddannelser, der allerede var påbegyndt, men endnu ikke afsluttet den 1. januar 1983, for så vidt angår uddannelsens samlede varighed eller alene for perioden efter den 31. december 1982 og i givet fald på hvilke betingelser?»

- 25 Ved kendelse afsagt af Domstolens præsident den 16. december 2016 er sag C-616/16 og sag C-617/16 blevet forenet med henblik på den skriftlige forhandling, den mundtlige forhandling og dommen.

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

- 26 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at enhver periode i en speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag.
- 27 Det bemærkes for det første, at uddannelser på heltids- eller deltidsbasis i henhold til de bestemmelser, der er omhandlet i ovenstående præmis og ophævet den 15. april 1993 ved direktiv 93/16, der indebærer opnåelse af et eksamensbevis, certifikat eller et andet speciallægebevis, normalt skal aflønnes med et passende beløb.
- 28 Det bemærkes dernæst, at medlemsstaternes forpligtelse til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb alene gælder for de lægespecialer, som er fælles for alle medlemsstaterne eller for to eller flere medlemsstater, og som er nævnt i artikel 5 eller 7 i Rådets direktiv 75/362/EØF af 16. juni 1975 om gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser for læger omfattende foranstaltninger, som skal lette den faktiske udøvelse af retten til etablering og fri udveksling af tjenesteydelser (EFT 1975, L 167, s. 1) (jf. i denne retning dom af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).
- 29 Det følger af Domstolens faste praksis, at denne forpligtelse til at betale løn under speciallægeuddannelsen som fastsat i bilaget til det ændrede direktiv 75/363 som sådan er ubetinget og tilstrækkeligt præcis (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 44, og af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 34 og 41).
- 30 Det bemærkes med hensyn hertil, at den nævnte forpligtelse, der ikke var fastsat i direktiv 75/363 i begyndelsen, blev indført ved direktiv 82/76, som trådte i kraft den 29. januar 1982, og som medlemsstaterne i overensstemmelse med dette direktivs artikel 16 skulle gennemføre senest den 31. december 1982.
- 31 Direktiv 82/76 blev gennemført i italiensk ret ved lovdekret nr. 257, som trådte i kraft 15 dage efter dets offentliggørelse, der fandt sted den 16. august 1991.
- 32 Artikel 14 i direktiv 82/76 fastsatte ganske vist, at speciallægeuddannelser på deltidsbasis, der er påbegyndt før den 1. januar 1983 i henhold til artikel 3 i direktiv 75/363, kan fuldføres i overensstemmelse med denne artikel 3.
- 33 Imidlertid vedrørte overgangsordningen i artikel 14 i direktiv 82/76, således som Kommissionen har anført i sit skriftlige indlæg, selve lovligheden af disse speciallægeuddannelser på deltidsbasis og ikke forpligtelsen til aflønning.
- 34 Medlemsstaternes mulighed for at tillade speciallægeuddannelser på deltidsbasis var nemlig allerede i artikel 3 i direktiv 75/363 fastsat som en undtagelse til forpligtelsen til at gennemføre sådanne uddannelser på heltidsbasis, idet behovet for at opretholde denne undtagelse var underlagt EU-lovgivers regelmæssige fornyede vurdering.

- 35 Overgangsordningen vedrørende speciallægeuddannelser på deltidsbasis, der er fastsat i artikel 12 i direktiv 82/76, som ændrede artikel 7 i direktiv 75/363, kan ligeledes heller ikke anses for i tidsmæssig henseende at begrænse forpligtelsen til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb til uddannelse.
- 36 Denne fortolkning støttes af forarbejderne til direktiv 82/76. Det fremgår nemlig af punkt 4 og 8 i afsnit II i begrundelsen til forslaget til Rådets direktiv om ændring af direktiv 75/362 og direktiv 75/363 (KOM(80) 914 endelig), der ligger til grund for direktiv 82/76, at de to overgangsbestemmelser, der er omhandlet i nærværende doms præmis 33 og 35, blev fastsat af hensyn til de læger, der havde indledt deres uddannelse inden udløbet af fristen for gennemførelse af dette direktiv, med henblik på at sikre kontinuiteten af denne uddannelse.
- 37 Under hensyn til overstående bemærkninger fremgår det ikke af det ændrede direktiv 75/363, at medlemsstaternes forpligtelse til at betale en passende løn for speciallægeuddannelser på heltids- eller deltidsbasis ikke fandt anvendelse på de uddannelser, der var påbegyndt inden udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 82/76 den 1. januar 1983 og fortsat efter denne dato.
- 38 På dette grundlag skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er indledt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag, forudsat at denne uddannelse vedrører en speciallægeuddannelse, der er fælles for alle medlemsstaterne eller for to eller flere af disse og er nævnt i artikel 5 eller 7 i direktiv 75/362.

Det andet spørgsmål

- 39 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at eksistensen af en forpligtelse for en medlemsstat til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb som omhandlet i dette bilag for enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, afhænger af medlemsstatens vedtagelse af foranstaltninger til gennemførelse af direktiv 82/76 og disse foranstaltningers faktiske gennemførelse.
- 40 Det følger i denne henseende af Domstolens praksis som anført i denne doms præmis 29, at forpligtelsen til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb i henhold til det ændrede direktiv 75/363 som sådan er ubetinget og tilstrækkeligt præcis.
- 41 Det fremgår ganske vist af denne retspraksis, at det ændrede direktiv 75/363 ikke indeholder nogen definition hverken af det beløb, der skal anses for at være passende, eller af metoderne til fastsættelse heraf. Sådanne definitioner henhører i princippet under medlemsstaternes kompetence, som på dette område skal vedtage særlige gennemførelsesforanstaltninger (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 45, og af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 36).
- 42 Domstolen har imidlertid allerede fastslået, at den forpligtelse for medlemsstaterne, der følger af et direktiv, til at virkeliggøre dets mål, og pligten til at træffe alle almindelige eller særlige foranstaltninger til at sikre opfyldelsen af denne forpligtelse, påhviler alle myndighederne i medlemsstaterne, herunder også domstolene inden for deres kompetence. Den nationale domstol skal således ved anvendelsen af nationale retsfor skrifter, navnlig bestemmelser i en lov, der særligt er blevet fastsat med henblik på at sikre gennemførelsen af et direktiv, i videst muligt omfang fortolke disse i lyset af direktivets ordlyd og formål med henblik på at virkeliggøre det med direktivet tilsigtede resultat (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 48 og den deri nævnte retspraksis).

- 43 I det foreliggende tilfælde er direktiv 82/76 således som anført i denne doms præmis 31 blevet gennemført i italiensk ret ved lovdekret nr. 257, som trådte i kraft 15 dage efter dets offentliggørelse, der fandt sted den 16. august 1991.
- 44 I forbindelse med navnlig præjudicielle forelæggelser med henblik på fortolkning af det ændrede direktiv 75/363 har Domstolen fastslået, at en national domstol er forpligtet til, når den anvender bestemmelser i national ret, hvad enten de er ældre eller yngre end et direktiv, i videst muligt omfang at fortolke dem i lyset af ordlyden af og formålet med direktivet (dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 54, og af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 45).
- 45 Det bemærkes herved, at det, selv når der ikke foreligger specifikke nationale gennemførelsesforanstaltninger til et direktiv, påhviler den nationale domstol i videst muligt omfang at fortolke national ret i lyset af det omhandlede direktivs ordlyd og formål for at nå det med direktivet tilsigtede resultat, hvilket kræver, at den gør alt, hvad der henhører under dens kompetence, for at tage den nationale lovgivning i dens helhed i betragtning og anvender fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne ret (jf. i denne retning dom af 18.12.2014, Schoenimport »Italmoda« Mariano Previti m.fl., C-131/13, C-163/13 og C-164/13, EU:C:2014:2455, præmis 52 og den deri nævnte retspraksis).
- 46 For så vidt angår formålet med bilaget til det ændrede direktiv 75/363 har Domstolen allerede fastslået, at det har til formål at sikre, at de berørte læger anvender hele deres arbejdsindsats på den praktiske og teoretiske uddannelse igennem hele arbejdsugen eller, hvis der tale om en læge, der tager specialuddannelsen på deltidsbasis, en væsentlig del af arbejdsugen (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 33, og af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 43).
- 47 Den nationale domstol er således forpligtet til, når den fortolker national ret i overensstemmelse med det ændrede direktiv 75/363, at tage hensyn til dettes formål som anført i ovenstående præmis. Der skal i denne forbindelse med henblik på fastlæggelse af niveauet og metoderne for fastsættelse af aflønning med et passende beløb for perioden inden gennemførelsen i italiensk ret af direktiv 82/76 bl.a. tages hensyn til de løsninger, der i denne henseende fremgår af de nationale retsfor skrifter, som gennemfører dette direktiv.
- 48 Som det fremgår af besvarelsen af det første spørgsmål, gælder forpligtelsen til at give de berørte læger aflønning med et passende beløb for enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990.
- 49 Det bemærkes, at Domstolen flere gange har fastslået, at såfremt det med direktivet tilsigtede mål ikke kan nås ved fortolkning under hensyn til hele den nationale ret og under anvendelse af de fortolkningsmetoder, som denne anerkender, forpligter EU-retten medlemsstaterne til at erstatte tab, som er forvoldt private som følge af undladelsen af at gennemføre direktivet, forudsat at tre betingelser er opfyldt, nemlig at den tilsidesatte bestemmelse har til formål, at private tillægges rettigheder, hvis indhold skal kunne fastslås, at tilsidesættelsen er tilstrækkeligt kvalificeret, og at der er en årsagsforbindelse mellem statens tilsidesættelse af sin forpligtelse og de skadelidtes tab (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 52).
- 50 Med hensyn hertil kan de skadelige følger af en for sen gennemførelse af direktiv 82/76 afhjælpes ved, at foranstaltningerne til gennemførelse af direktivet anvendes fuldt ud og med tilbagevirkende gyldighed, idet direktivet dog skal være gennemført korrekt. Det tilkommer imidlertid den nationale ret at efterprøve, om erstatningen står i et passende forhold til de skadelidtes tab. I den henseende er det tilstrækkeligt, at foranstaltningerne til gennemførelse af direktiv 82/76 anvendes med tilbagevirkende gyldighed, korrekt og fuldt ud, medmindre de skadelidte godtgør, at de har lidt yderligere tab som følge af, at de ikke i rette tid har kunnet opnå de økonomiske fordele, direktivet

sikrer dem, hvilke tab derfor også bør erstattes (jf. i denne retning dom af 25.2.1999, Carbonari m.fl., C-131/97, EU:C:1999:98, præmis 53, og af 3.10.2000, Gozza m.fl., C-371/97, EU:C:2000:526, præmis 39).

- 51 Under hensyn til det ovenfor anførte skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at eksistensen af en medlemsstats forpligtelse til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb som omhandlet i dette bilag for enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, ikke afhænger af, at denne medlemsstat har truffet foranstaltninger til gennemførelse af direktiv 82/76. Den nationale domstol har pligt til, når den anvender bestemmelser i national ret, hvad enten de er ældre eller yngre end et direktiv, i videst muligt omfang at fortolke dem i lyset af ordlyden af og formålet med disse direktiver. Hvis det med direktiv 82/76 tilsigtede resultat på grund af manglende nationale foranstaltninger til gennemførelse af dette direktiv ikke kan opnås ved fortolkning – idet den nationale ret i dens helhed tages i betragtning, og de fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne ret, anvendes – forpligter EU-retten den pågældende medlemsstat til at erstatte det tab, som er forvoldt private på grund af den manglende gennemførelse af det nævnte direktiv. Det påhviler den forelæggende ret at undersøge, om samtlige de betingelser, som er opstillet med hensyn hertil i Domstolens praksis, er opfyldt, for at denne medlemsstat kan ifalde et ansvar i henhold til EU-retten.

Det tredje spørgsmål

- 52 Med det tredje spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at en speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag under hele varigheden af denne uddannelse.
- 53 Det bemærkes i denne henseende, at henset til, at fristen for gennemførelse af et direktiv bl.a. har til formål at give medlemsstaterne den nødvendige tid til at vedtage gennemførelsesforanstaltninger, kan disse medlemsstater ikke kritiseres for, at de ikke har gennemført det nævnte direktiv i deres retsorden, før fristen er udløbet (jf. i denne retning dom af 27.10.2016, Milev, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, præmis 30 og den deri nævnte retspraksis).
- 54 I det foreliggende tilfælde følger det af selve ordlyden af direktiv 82/76, at medlemsstaterne skulle træffe de nødvendige foranstaltninger for at efterkomme direktivet senest den 31. december 1982.
- 55 Det fremgår ganske vist af Domstolens praksis, at medlemsstaternes myndigheder og nationale retsinstanser fra tidspunktet for et direktivs ikrafttræden i videst muligt omfang skal afholde sig fra at fortolke national ret således, at virkeliggørelsen af det mål, som direktivet tilstræber, bringes i alvorlig fare efter udløbet af gennemførelsesfristen (dom af 27.10.2016, Milev, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).
- 56 Det er imidlertid ikke godtgjort, at den omstændighed, at der i et tilfælde med en speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, alene er blevet fastsat bestemmelse om aflønning med et passende beløb for perioden efter udløbet af fristen for gennemførelse af direktiv 82/76, ville kunne bringe virkeliggørelsen af målet med dette direktiv i alvorlig fare.

57 På denne baggrund skal det tredje spørgsmål besvares med, at artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til det ændrede direktiv 75/363 skal fortolkes således, at speciallægeuddannelser på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag under uddannelsens varighed fra den 1. januar 1983 indtil afslutningen af uddannelsen.

Sagsomkostninger

58 Da sagens behandling i forhold til hovedsagernes parter udgør et led i de sager, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parter udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Ottende Afdeling) for ret:

- 1) Artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til Rådets direktiv 75/363/EØF af 16. juni 1975 om samordning af de administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om virksomhed som læge, som ændret ved Rådets direktiv 82/76/EØF af 26. januar 1982, skal fortolkes således, at enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er indledt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag, forudsat at denne uddannelse vedrører en speciallægeuddannelse, der er fælles for alle medlemsstaterne eller for to eller flere af disse og er nævnt i artikel 5 eller 7 i Rådets direktiv 75/362/EØF af 16. juni 1975 om gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser for læger omfattende foranstaltninger, som skal lette den faktiske udøvelse af retten til etablering og fri udveksling af tjenesteydelser.
- 2) Artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til direktiv 75/363, som ændret ved direktiv 82/76, skal fortolkes således, at eksistensen af en forpligtelse for en medlemsstat til at fastsætte bestemmelse om aflønning med et passende beløb som omhandlet i dette bilag for enhver speciallægeuddannelse på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, ikke afhænger af, at denne medlemsstat har truffet foranstaltninger til gennemførelse af direktiv 82/76. Den nationale domstol har pligt til, når den anvender bestemmelser i national ret, hvad enten de er ældre eller yngre end et direktiv, i videst muligt omfang at fortolke dem i lyset af ordlyden af og formålet med disse direktiver. Hvis det med direktiv 82/76 tilsigtede resultat på grund af manglende nationale foranstaltninger til gennemførelse af dette direktiv ikke kan opnås ved fortolkning – idet den nationale ret i dens helhed tages i betragtning, og de fortolkningsmetoder, der er anerkendt i denne ret, anvendes – forpligter EU-retten den pågældende medlemsstat til at erstatte det tab, som er forvoldt private på grund af den manglende gennemførelse af det nævnte direktiv. Det påhviler den forelæggende ret at undersøge, om samtlige de betingelser, som er opstillet med hensyn hertil i Domstolens praksis, er opfyldt, for at denne medlemsstat kan ifalde et ansvar i henhold til EU-retten.
- 3) Artikel 2, stk. 1, litra c), og artikel 3, stk. 1 og 2, i samt bilaget til direktiv 75/363, som ændret ved direktiv 82/76, skal fortolkes således, at speciallægeuddannelser på heltids- eller deltidsbasis, der er påbegyndt i 1982 og fortsat indtil 1990, skal aflønnes med et passende beløb som omhandlet i det nævnte bilag under uddannelsens varighed fra den 1. januar 1983 indtil afslutningen af uddannelsen.

Underskrifter